

Orta Çocuklukta Resme Dayalı Değerler Taraması (PBVS) ile Değerlerin Ölçülmesi: Yaşa, Cinsiyete ve Anne Eğitime Bağlı Değişiklikler

Zeynep ÇAKMAK¹, Ayşe Vildan ACAR-BAYRAKTAR¹
Dilek SARITAŞ-ATALAR²

ÖZ

Çocuklukta değer kazanımı, son yıllarda dikkat çekmeye başlayan bir konudur. Bu çalışmada, çocuklar için geliştirilen resme dayalı değerler taraması ölçeğinin 6-11 yaşları arasındaki çocuklara uygulanması ve orta çocuklukta hangi değerlerin öncelikli olduğunun araştırılması, yaşa, cinsiyete ve anne eğitimine bağlı değişimlerin ele alınması amaçlanmıştır. Bu amaçla, Ankara'da yaşayan yaşları 6-11 arasında değişen ilkokul 1., 2., 3. ve 4. sınıfa devam eden 192 öğrenciye (% 49 kız, $S_{kız} = 1.17$; % 50.5 erkek, $S_{erkek} = 1.25$) resme dayalı değerler taraması uygulanmıştır. Elde edilen veri setinde, Schwartz tarafından önerilen döngüsel değer yapısının doğrulanması amacıyla çok boyutlu ölçekleme analizi uygulanmış ve istatistiksel hesaplamalar için SPSS programındaki PROXSCAL modülü kullanılmıştır. Çok boyutlu ölçekleme analizi kapsamında elde edilen değer dizilimi, Schwartz'ın öne sürdüğü değer dizilimine çok benzer bir dağılım göstermiştir. Buna göre, Schwartz'ın öngördüğü kuramsal model doğrulanarak, değişime açıklık-muhafazakarlık ve kendini geliştirme-öz-aşkınlık olmak üzere çift kutuplu iki boyuttan oluşan dört boyutlu yapıya uygun olacak şekilde değerler dizilimi elde edilmiştir. Ek olarak, çocukların en çok iyilikseverlik, evrensellik ve güvenlik değerlerini ve öz-aşkınlık ve kendini geliştirme üst-değerlerini önemsedikleri gözlenmiştir. Araştırma bulgularımız, değer önceliklerinin yaşa, cinsiyete ve annenin eğitim düzeyine göre farklılaştığını göstermektedir. Dolayısıyla elde edilen bulgular okullarda ve alanda çalışan profesyoneller için yol gösterici olabilir.

Anahtar Kelimeler: resme dayalı değerler taraması, orta çocukluk, değerler

¹Araş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

²Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, dsaritas(at)ankara.edu.tr

Yazar Notu: Dr. Öğr. Üyesi İdil IŞIK'a değerler anketini, tez öğrencilerinin tezlerini ve analizlerini paylaşarak, çalışmamıza katkıda bulundukları için teşekkür ederiz.

Measuring Values with Picture-Based Value Survey in Middle Childhood: Changes in terms of Age, Sex and Mother's Education

ABSTRACT

Acquisition of values in childhood has become an attention-grabbing topic in recent years. The aim of this study was to apply the Picture-Based Value Survey (PBVS-C) to children whose ages ranged from 6 to 11 years and to examine value priorities in middle childhood, value changes related to age, sex, and mother's education. For this aim, PBVS-C was applied to 192 students from 1st, 2nd, 3rd, and 4th grades who resided in Ankara and whose ages ranged from 6 to 11 years in Ankara (49 % girls, $S_{girl} = 1.17$; 50.5 % boys, $S_{boy} = 1.25$). Multidimensional scaling analysis was used to confirm the circular structure of values proposed by Schwartz and the PROXSCAL module in the SPSS program was used for statistical calculations. The value sequence obtained from multidimensional scaling analysis showed a very similar distribution to the value sequence proposed by Schwartz. Accordingly, Schwartz's theoretical model has been confirmed, in accordance with the four-dimensional structure consisting of two bipolar dimensions: openness-to-change - conservation and self-enhancement -self-transcendence. Moreover, it was found that children give priority to values of benevolence, universality, and security, and higher-order values of self-transcendence and self-enhancement. Our research findings showed that value priorities differ according to age, sex, and mother's education. Therefore, these findings can be a guide for professionals working in and out of the schools.

Keywords: picture-based value survey, middle childhood, values

Çakmak, Z., Acar-Bayraktar, A. V. ve Sarıtas-Atalar, D. (2018). Orta çocuklukta resme dayalı değerler taraması (PBVS) ile değerlerin ölçülmesi: Yaşa, cinsiyete ve anne eğitimine bağlı değişiklikler. *Nesne*, 6(12), 1-26.

Değerlerin nasıl geliştiği ve bireylerin hayatında ne kadar bir öneme sahip olduğu araştırmacıların çok uzun yıllardır ilgisini çeken bir konu olmuştur. Ancak bu çalışmalar çoğunlukla yetişkinlik döneminde değerlerin oluşumuna odaklanmış (Schwartz, 2012), ergenlik ve öncesi yaş gruplarında değerlerin gelişimi ise çok az araştırmacı tarafından ele alınan bir konu olmuştur (Döring, Daniel ve Knafo-Noam, 2016). Hâlbuki geleceğimizi şekillendirecek olan bugünün çocuklarıdır, dolayısıyla çocuklukta değerlerin nasıl oluştuğunu ve değerlerin nesilden nesile aktarımında çocukların nasıl bir rol oynadığını incelemek önem arz etmektedir.

Araştırmalar 1990'lı yılların sonuna kadar dolaylı yollardan dışarıdan gözlemlendiği kadariyle (örn. yetişkin bildirimi, gözlem) çocukların içsel süreçlerine yönelik bilgi edinmeyi mümkün kılmaktaydı, ancak yakın zamanda çocukların bilişsel gelişim düzeyleri dikkate alınarak geliştirilen ölçüm yöntemleri ile çocukların öz bildirimleri üzerinden içsel süreçleri değerlendirilebilmektedir (Döring, 2010). Bu sayede daha somut ve görsel materyallerle çocukların verdiği bilgi üzerinden değerlerini ölçmek de mümkün hale gelmiştir (Döring, Blauensteiner, Aryus, Drögekamp ve Bilsky, 2010). Bu çalışmanın amacı, çocuklar için geliştirilen Resme dayalı değerler taraması ölçeğini 6-11 yaş arasındaki Türk çocuklara uygulamak ve orta çocuklukta hangi değerlerin öncelikli olduğunu, yaşa, cinsiyete ve anne eğitimine bağlı değişimleri ele almaktır.

Değerler ve Ölçümü

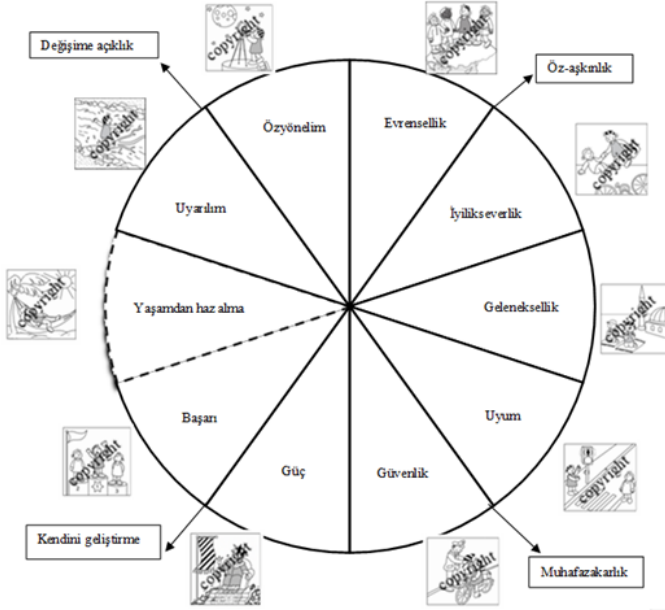
Değerler, bireyin motivasyonlarına bağlı olarak geliştirilen, tutarlı ve soyut hedefler olarak tanımlanmaktadır (Schwartz, 1992). Schwartz (1992), içeriksel ve yapısal açıdan kültürler arası geçerliği olan evrensel değerleri belirlemiş ve sahip olunabilecek bütün değerlerin 10 temel başlık altında toplanabileceğini ileri sürmüştür (bkz. Tablo 1). Bunlar, evrensellik (universalism-UN), iyilikseverlik (benevolence-BE), geleneksellik (tradition-TR), uyum (conformity-CON), güvenlik (security-SE), güç (power-PO), başarı (achievement-AC), yaşamdan haz alma (hedonism-HE), uyarılım (stimulation-ST) ve öz-yönelimdir (self-direction-SD). Her değer, merkezi bir motivasyonel amaç doğrultusundadır. Değerler birbirleriyle örtüşebilir ya da ters düşebilir. Örneğin, güç (diğer insanları domine etmek ve zengin olmak) ile başarı değerleri (en iyi olmak ve yapabileceklerini göstermek) birbirleriyle örtüşmektedir. Diğer yandan, güç ile iyilikseverlik (diğerlerine yardım etmek ve başkalarının iyiliğini düşünmek) değerleri birbirlerine ters düşmektedir. Schwartz (1992), bu örtüşme ya da ters düşmelere dayanarak bir döngüsel model öne sürmüştür (bkz. Şekil 1). Modelde, motivasyonel amacı açısından birbiriyle örtüşen değerler yan yana gösterilirken, birbiriyle ters düşen değerler karşılıklı gösterilmiştir.

Buna ek olarak, on değer, değişime açıklık (openness to change), öz-aşkınlık (self-transcendence), muhafazakârlık (conservation) ve kendini geliştirme (self-enhancement) olmak üzere dört ana değer havuzunda toplanabilmektedir. Uyarılma ve özyönelim, değişime açıklık havuzunda; evrensellik ve iyilikseverlik, öz-aşkınlık havuzunda; uyum, geleneksellik ve güvenlik, muhafazakârlık havuzunda; güç ve başarı, kendini geliştirme havuzunda değerlendirilmektedir. Yaşamdan haz alma ise genellikle bu havuzların hiçbirinde yer almamakla beraber değişime açıklık havuzundaki değerlere yakındır. Schwartz (1994), bu dört havuzu, üst seviye değerler olarak nitelendirmektedir. Bunun yanı sıra on değer, birbirine dikey çift kutuplu iki boyutta değerlendirilmiştir. Bunlardan birincisi, değişime açıklıktan muhafazakârlığa uzanan boyut, diğeri ise kendini geliştirmeden öz-aşkınlığa uzanan boyuttur.

Tablo 1

Değerler ve temel motivasyonları (Schwartz, 1992, 1994)

Değerin türü	Tanımı	Değer örnekleri	Odağı
Evrensellik	Bütün insanların refahını ve doğayı düşünme, önemseme ve koruma	Eşitlik, bilgelik, doğa ile iç içe olma, sosyal adalet	Diğeri odaklı
İyilikseverlik	Yakın olduğu kişilerin iyiliğini düşünme ve koruma	Yardımseverlik, dürüstlük, affetme, sorumluluk	Diğeri odaklı
Geleneksellik	Geleneksel kültüre veya dinin sağladığı gelenek ve düşüncelere saygı, bağlılık ve kabul	Geleneklere saygı, dindarlık, mütevazılık	Diğeri odaklı
Uyum	Başkalarını üzen ya da zarar verecek ve sosyal beklentileri veya normları ihlal edebilecek eylem, eğilimler ve dürtülerin kısıtlanması.	İtaat, öz-disiplin, ebeveynleri ve aile büyüklerini onure etme	Diğeri odaklı
Güvenlik	Toplumsal, ilişkilerin ve benliğin güvenliği, uyumu ve istikrarı	Ulusal güvenlik, aile güvenliği, aidiyet, sağlık, sosyal düzen	Diğeri odaklı
Güç	Sosyal statü ve prestij, insanları ve kaynakları kontrol etme ve yönetme	Sosyal güç, zenginlik, otorite,	Kendi odaklı
Başarı	Sosyal standartlara uygun şekilde kişisel başarı gösterme	Hırs, etkileyici, becerikli, başarılı, kendine saygılı olma	Kendi odaklı
Yaşamdan haz alma	Bireyin keyif alması ve duygusal açıdan memnun hissetmesi	Keyif, yaşamdan zevk alma	Kendi odaklı
Uyarılma	Yaşamda heyecan duyma, yenilik arama ve meydan okuma	Heyecan verici ve değişken hayat, cesaret	Kendi odaklı
Özyönelim	Bağımsız düşünce ve eylem seçme, yaratma, keşfetme	Özgürlük, yaratıcılık, bağımsızlık, kendi hedeflerini seçme,	Kendi odaklı

Şekil 1. Schwartz'ın dairesel değer modeli (Schwartz, 1992, 1994) ve Resme Dayalı Değerler Taraması'nda kullanılan örnek resimler (Döring ve ark., 2010)

Yetişkinlerde değer ölçümü için ilk olarak Schwartz (1992) tarafından Schwartz Değer Anketi geliştirilmiştir. Ankette yer alan maddeler, “aidiyet duyma” gibi soyut ve ardından “başkalarının benimle ilgilenmesi” gibi açıklayıcı ifadeler içermektedir. Katılımcılar, her bir maddeyi 9-lu Likert tipi ölçümle değerlendirmektedir. Analiz, çok boyutlu ölçekleme analizi (Multi-dimensional Scaling: MDS) ile yapılmakta ve tam bir daire 10 değere bölünmektedir. Ancak farklı örneklemelerden elde edilen bulgular, ölçeğin soyut ifadeler içeren yapısının Batı’daki ülkelerde eğitim almamış örneklemelere uygun olmadığını göstermiştir. Bunun sebebi, batı dışındaki okullarla kıyaslandığında, batıdaki okullarda verilen eğitimin soyut düşünmeyi teşvik eden pratikleri daha çok içermesidir (Schwartz ve arkadaşları, 2001; Schwartz ve Sagiv, 1995). Bu sebeple Schwartz ve arkadaşları (2001), daha somut ifadeler içeren ve bilişsel açıdan daha az karmaşık olan Portre Değerler Anketi’ni (PDA) geliştirmişlerdir. Ankette, katılımcılara her bir değerın önemine işaret eden amaç ve istekleri içeren kişi portreleri sunulmaktadır. Katılımcılar, her bir kişi

portresini 7-li Likert tipi ölçümle değerlendirmektedirler. 60 farklı ırktan 200 örneklemden elde edilen bulgular, anketin eğitim ve kültür açısından farklı örneklem gruplarına daha uygun olduğunu göstermiştir. Yetişkinlerde olduğu gibi, ergenlerde de PDA ile değer ayrışmasının tespit edilebildiği gösterilmiştir (örn. Cieciuch, Döring ve Harasimczuk, 2013). Ancak, örneklemin yaş ortalaması düştükçe PDA'nın uygun olmayabileceği fark edilmiştir. Örneğin, Döring'in (2010) çalışmasında, 8-11 yaş arası çocuklarda PDA aracılığıyla değer ölçümü yapılmış fakat uygulama sırasında ölçeğin yüksek dil becerisi, bilişsel beceri ve soyut düşünme yeteneği gerektirdiği gözlenmiştir. Portrelerin karmaşık yapısı, kelimelerin zorluğu ve soyutluğu sebebiyle, çocukların takip etmekte zorlandıkları ve yetişkinlere kıyasla ortalama 3-4 kat daha uzun sürede anketi tamamladıkları tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan bütün çocuklar anketi başarıyla tamamlamış olsa da, 11 yaşındaki çocukların dahi yüksek dikkat vererek ve uzun sürede anketi tamamladığı gözlenmiştir. Bu nedenle, çocuklarda değerlerin ölçülmesi için yeni bir ölçüm aracı ihtiyacı doğmuştur. Çocuklara diğer tüm konular öğretilirken olduğu gibi, değerler öğretilirken de kullanılan kitaplarda, çizgi filmlerde ve oyunlarda resimler olduğuna dikkat çekilmiştir. Resimlerin, çocukların ilgi ve dikkatini toplamada daha iyi işlev görebileceği ve soyut materyalleri somutlaştırabileceğinden yola çıkarak, Döring ve arkadaşları (2010), resme dayalı değerler taramasını (Picture Based Value Survey for Children: PBVS-C) geliştirmişlerdir. İki çalışmadan oluşan araştırma, 8-12 yaş arasındaki çocukların katılımıyla yürütülmüştür. İlk çalışmada, resme dayalı değerler taraması geliştirilmiş ve değerlerin beklendiği gibi dört ana değer havuzu ve yaşamdan haz alma olmak üzere beş temel bölgede toplandığı tespit edilmiştir. Buna ek olarak, geleneksellik-1, uyum-2 ve güvenlik-2 maddelerinin beklenen bölgede olmadığı bulunmuştur. İkinci çalışmada ise, dört ana değer havuzu ve 10 değer birbirleriyle ne kadar benzeştikleri ya da farklılaştıkları iki boyutlu sıralı çok boyutlu ölçekleme analizi (two dimensional ordinal MDS) ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular genel olarak, çocuklarda değer ölçümü için geliştirilen resme dayalı değerler taramasının Schwartz'ın modelinde öne sürülen döngüsel yapıyı desteklediğini göstermektedir (Döring ve arkadaşları, 2010).

Yaş, Cinsiyete ve Anne Eğitimine Bağlı Değişiklikler

Değer kazanımının yaşa bağlı değişimini ele alan çalışmalar sayıca az olmakla birlikte, bu çalışmalar yetişkinlerle benzer şekilde çocuklarda da değer yapılarının yaşla birlikte durağan kaldığını ortaya koymuştur (Bilsky ve arkadaşları, 2013; Cieciuch, Davidov, Algesheimer, 2016; Döring ve arkadaşları, 2016; Lindeman ve Verkasalo, 2005) Bununla birlikte değerlerin bireyin kendi içindeki değişimini 7-11 yaşları arasındaki çocuklarla boylamsal olarak inceleyen Cieciuch ve arkadaşları (2016), değer önceliklerinin çocuklar büyüdükçe değiştiğini göstermiştir. Muhafazakârlık seviyesi yaşla birlikte azalırken, değişime açıklığın yaşla birlikte artması çocukların değer önceliklerindeki değişimi göstermektedir. Orta çocukluk

döneminde öz-aşkınlık azalırken, kendini geliştirme değerlerinin önem kazandığı ancak bu örüntünün erken ergenlik dönemiyle birlikte bir durağanlığa kavuştuğu görülmüştür. Bu değişim çocukluk döneminde zaman perspektifi ve benlik kavramının yaşla birlikte gelişmesiyle açıklanabilmektedir. Ayrıca, muhafazakârlık değerlerinin önem derecesi azalırken, değişime açıklık önem kazanmakta ve muhtemelen erken ergenlik döneminde en önemli değer haline gelmektedir. Bu bulguyu ergenlik dönemindeki risk alma davranışlarıyla açıklamak mümkündür. Bir diğer çalışma ise yaş grupları ve cinsiyet açısından değer önceliklerinde farklılık olduğunu ortaya koymuştur (Bilsky ve arkadaşları, 2013). Buna göre büyük yaş grubundaki (10-12 yaş) Alman ve Fransız erkek çocukları kendini geliştirme ve değişime açıklığı kız çocuklarına göre daha önemli bulurken, kız çocukları ise öz-aşkınlık ve muhafazakârlığı erkek çocuklarına göre daha önemli görmüşlerdir. Yaşa bağlı farklılığa bakıldığında, 7-9 yaşları arasındaki Alman erkek çocuklarının muhafazakârlık ve değişime açıklığı eşit derecede önemli bulduğu, ancak aynı gruptaki 10-12 yaşları arasındaki çocukların değişime açıklık ve kendini geliştirmeyi daha önemli bulduğu görülmüştür. Bahsedilen çalışmalar çocukluk döneminde değer yapılarını, önceliğini ve yaşa ilişkin değişimin önemini ortaya koymaktadır.

Yaşa bağlı değişim ile benzer şekilde çocukluk dönemindeki değer yapıları ve değer önceliklerindeki cinsiyet farklılıklarının yetişkinlerle paralel bir örüntüye sahip olduğu görülmektedir (Bilsky ve arkadaşları, 2013; Döring ve arkadaşları, 2015; Döring ve arkadaşları, 2016; Uzefovsky, Döring, Knafo-Noam, 2016). Çalışmalar genel olarak kız çocuklarının öz-aşkınlık ve muhafazakârlığı erkek çocuklarından daha önemli bulduğunu gösterirken, erkek çocuklarının ise kendini geliştirme ve değişime açıklığı kız çocuklarından daha önemli bulduğuna işaret etmektedir. Almanya, İtalya, Polonya, Bulgaristan, Amerika Birleşik Devletleri ve Yeni Zelanda olmak üzere farklı ülkelerden 7-11 yaşları arasındaki çocukların yer aldığı Döring ve arkadaşlarının (2015) çalışmasında, bu cinsiyet farklılıklarının kültürler arasında benzerlik gösterdiği bulunmuştur. Buna göre, kız çocukları öz-aşkınlık ve muhafazakârlık değerlerine daha fazla önem verirken erkek çocukları kendini geliştirmeye daha fazla önem vermektedirler. Çalışmada cinsiyete dayalı farklılıkların en çok geleneksel cinsiyet rollerine sahip olan Polonya, Bulgaristan ve İtalya'da olduğu dikkati çekmektedir. Dolayısıyla bu farklılık toplumsal cinsiyet rolleriyle açıklanabilmektedir. Ayrıca 7 yaşında olan İsrailli 174 tek ve çift yumurta ikizleriyle yürütülmüş olan diğer bir çalışmada kız çocukların öz-aşkınlığı, erkek çocuklarının ise kendini geliştirmeyi (Uzefovsky ve arkadaşları, 2016); 6-11 yaşları arasında çocukların yer aldığı Türkiye örnekleminde yürütülen bir çalışmada kız çocukların öz-aşkınlık ve muhafazakârlık üst-değerlerini, erkek çocukların ise kendini geliştirme ve değişime açıklık üst-değerlerini daha önemli bulduğu görülmüştür (Petersen, 2013). Yetişkinlerle tutarlı bir şekilde değer önceliğinde cinsiyet farklılıklarındaki bu

örüntünün yaşamın oldukça erken yıllarında ortaya çıkması dikkat çekicidir. Bireyin kadın ya da erkek olma durumunu ifade eden cinsiyet kimliği, erken çocukluk döneminde gelişmektedir (Santrock, 2013). Sonraki yıllarda çocuk, cinsiyet kimliğinin sadece bir etiket değil, aynı zamanda normlara uygun davranış ve tutumları da içerdiğini öğrenmektedir (Frable, 1997). Alan yazındaki çocuk ve ergen örneklemelerinde cinsiyet farklılıklarını gösteren bulgular, çocukların normları erken yaşta öğrendiğini ve değer kazanımlarının da o normlara uygun şekilde olduğunu göstermektedir.

Ebeveynlerin eğitim durumları, meslekleri ve gelirleri, ailenin sosyo-ekonomik durumunu ifade etmektedir (Baker, 2014). Eğitim, meslek ve gelir ile ilişkili olarak, özellikle uyum ve değişime açıklık değerlerinde değişiklik olduğu görülmektedir (Cashmore ve Goodnow, 1986). Örneğin, Kohn (1989) tarafından yürütülen çalışmada, orta sınıf mesleklere sahip yüksek eğitilmiş bireylerin, öz-yönelim değerine ve değişime açıklık üst-değerine öncelik verdiği; diğer yandan, eğitimi daha düşük bireylerin ise uyum değerine öncelik verdiği gösterilmiştir. Eğitim ve değer öncelikleri arasındaki ilişkiyi inceleyen İsrail (Prince-Gibson ve Schwartz, 1998) İtalya ve Güney Afrika (Schwartz ve arkadaşları, 2001) örneklemelerini kapsayan çalışmalarda, eğitim seviyesi arttıkça öz-yönelim ve uyarılım değerlerinin arttığı; diğer yandan, uyum ve geleneksellik değerlerinin azaldığı gözlenmiştir. Buna ek olarak, Türkiye’de yüksek eğitim düzeyine sahip bir örneklem ile yürütülen bir çalışmada (İmamoğlu ve Aygün, 1999), diğer değerlere kıyasla evrensellik ve iyilikseverlik değerlerinin daha fazla rapor edildiği görülmektedir. Yukarıda da bahsedilen Uzefovsky ve arkadaşlarının çalışmasında (2016) ise, cinsiyete ek olarak çocukluk döneminde değer yapıları ve öncelikleri üzerinde etkili olabilecek dindarlık ve anne eğitimi gibi farklı etmenler incelenmiştir. Sosyo-ekonomik düzey olarak alınan anne eğitim düzeyi ile değişime açıklık değeri olumlu yönde ilişki göstermiştir. Öte yandan, Türkiye’de ilköğretim 1. sınıfa devam eden çocukların değer öncelikleri ile annelerinin eğitim düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada (Tosun, 2015), annenin eğitiminin çocuklarının değer önceliklerini yordamadığı gösterilmiştir. Benzer şekilde, Koç’un (2013) çalışmasında annenin eğitimine göre kişisel değer öncelikleri arasında farkın olmadığı gösterilmiştir. Görüldüğü gibi, ilgili alan yazındaki çalışmalarda farklı bulgular elde edilmiştir. Buradan yola çıkarak, annenin eğitimine bağlı olarak çocukların değer önceliklerinin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Kültürel Farklılıklar

Schwartz ve Rubel’in (2005) 67 farklı kültürde yürüttükleri çalışmada kültürün değer kazanımı ve değer önceliğinin büyük bir kısmını açıkladığı görülmektedir. Benzer şekilde yetişkinlerle yürütülen diğer çalışmalar da değişime

açıklık değerinin toplulukçu kültürlerde ya da savaş gibi yaşam olayları koşullarında daha az önemli bulunduğunu ortaya koyarak kültürel öğelerin değerler üzerindeki etkisini göstermektedir (Bardi, Lee, Hofman-Towfigh ve Soutar, 2009; Daniel, Fortuna, Thrun, Cioban ve Knafo, 2013). Çocukluk döneminde değer yapıları ve değer önceliklerini ele alan kültürlerarası çalışmalar genel olarak farklı kültürlerde benzer örüntüler olduğuna işaret etmektedir. Örneğin, Almanya, Portekiz, Şili ve Fransa'dan 10-12 yaşları arasındaki çocuklarla yürütülen bir çalışmada değer yapılarının ülkeler arasında oldukça benzer olduğu ve değer önceliği sıralamasının ise öz-aşkınlık, değişime açıklık, muhafazakârlık ve kendini geliştirme şeklinde olduğu görülmüştür (Bilsky ve arkadaşları, 2013). Polonya ve Almanya'dan 8-12 yaşları arasındaki çocuklarla yürütülen bir diğer çalışmada da her iki ülkenin değer hiyerarşisinin benzer olduğu ve değerlerin önem sırasının öz-aşkınlık, muhafazakârlık, değişime açıklık ve kendini geliştirme şeklinde olduğu belirtilmiştir (Cieciuch, Harasimczuk ve Döring, 2013). Bir diğer çalışma ise daha geniş bir kültürel perspektifle Almanya, İtalya, Polonya, Bulgaristan, Amerika Birleşik Devletleri ve Yeni Zelanda'dan 7-11 yaşları arasındaki toplam 3,088 çocuğun katılımı ile gerçekleştirilmiştir (Döring ve arkadaşları, 2015). Bulgular, 6 ülkenin değer yapıları ve değer hiyerarşisi açısından oldukça benzer örüntüler sergilediğini ve en çok öz-aşkınlık ve en az kendini geliştirme değerlerinin önemsendiğini göstermektedir. Petersen'in (2013) yukarıda da bahsedilen çalışmasında, değer önceliği sıralamasının öz-aşkınlık, muhafazakârlık, kendini geliştirme ve değişime açıklık şeklinde olduğu görülürken, 11 yaşındaki çocuklarla yürütülen bir diğer tez çalışmasında diğer kültürlerden kısmen farklı olarak değer önceliği sıralamasının kendini geliştirme, öz-aşkınlık, muhafazakârlık ve değişime açıklık şeklinde olduğu görülmüştür (Özvanlıgil, 2013). Çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, değer yapıları ve önceliklerindeki kültürel fark ve benzerliklerin daha iyi anlaşılabilmesi ve açıklanabilmesi için farklı kültürlerde araştırmaların yürütülmesinin önemli olduğu görülmektedir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, Döring (2010) tarafından okul çocuklarında değer gelişimini ölçmek için geliştirilen Resme Dayalı Değerler Taramasını (PBVS-C) Türkiye örnekleminde 6-11 yaşları arasındaki çocuklara uygulamak ve elde edilen değer yapılarının Schwartz'ın (1992) öne sürdüğü döngüsel yapı ile ne kadar örtüştüğünü test etmektir. Ulusal alan yazın incelendiğinde resme dayalı değerler taramasının ele alındığı tez çalışmaları dışında (örn., Koç, 2013; Özvanlıgil, 2013; Petersen, 2013; Tosun, 2015) yayınlanmış bir çalışma olmadığı görülmektedir. Bu tez çalışmalarının bulguları değerlendirildiğinde, Schwartz'ın (1992) öne sürdüğü döngüsel yapıyı genel olarak desteklemekle birlikte ufak sapmalar olduğu görülmektedir. Örneğin Petersen'in (2013) 6-11 yaşları arasındaki çocuklarla

yürüttüğü tez çalışmasında elde ettiği döngüsel yapıda Özyönelim 2, Uyum 2 ve Başarı 2 değerleri, Schwartz'ın (1992) öne sürdüğü dizilimden farklı bir üst değer altında yer almıştır. Bu nedenle bu çalışma ile Türkiye örnekleminde resme dayalı değerler taramasının bir kez daha test edilmesi ve Schwartz'ın (1992) değer tiplerinin dizilimine benzerliği test edilecektir. Bu sayede çocuklarda değer gelişimini öz bildirime dayanarak ölçmeyi amaçlayan bu taramanın ulusal alan yayında uygulama yaygınlığının artırılması da amaçlanmaktadır. Çalışmanın ikinci amacı, 6-11 yaşları arasındaki çocuklarda hangi değerlerin öncelikli olduğunu incelemek ve orta çocukluk döneminde değer önceliklerinin yaşa, cinsiyete ve annenin eğitim düzeyine göre nasıl farklılaştığını araştırmaktır.

Yöntem

Katılımcılar

Çalışmaya Ankara'da yaşayan yaşları 6 ile 11 (Ort.= 8.45, SS= 1.20) arasında değişen ilkökul 1., 2., 3. ve 4. sınıfa devam eden giden 192 öğrenci katılmıştır. Örneklemin 94'ünü kız, 97'sini erkek öğrenciler oluşturmuş ve bir öğrencinin de cinsiyeti rapor edilmemiştir. Katılımcıların annelerinin yaş ortalaması, 37.22'dir (SS= 4.85). Annelerin eğitim durumlarına baktığımızda % 39.1'lik bir oranla büyük çoğunluğunun üniversite mezunu, % 30.7'sinin lise mezunu, %11.5'inin ön-lisans mezunu, % 5.7'sinin yüksek lisans, % 5.2'sinin ilkökul, % 3.6'sının ortaokul ve %1'inin ise doktora mezunu olduğu bulunmuştur.

Veri Toplama Araçları

Resme Dayalı Değerler Taraması (Picture Based Value Questionnaire-PBVQ): Schwartz ve arkadaşlarının (2001) geliştirdiği Portre Değerler Anketi'nin, henüz tam anlamıyla kelime bilgisi ve soyut düşünme becerisi yeterince gelişmeyen çocuk ve ergenler üzerinde kullanılmasının uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle Döring (2008) doktora tez çalışmasında, çocuk ve ergen yaş gruplarının bilişsel seviyesine uygun, daha kolay anlaşılabilen bir ölçek geliştirme amacıyla kişisel bildirime dayalı resme dayalı değerler taramasını geliştirmiştir (Akt. Döring ve arkadaşları, 2010). Ölçek geliştirme aşamasında, birbirini izleyen iki çalışma yürütülmüştür. İlk çalışmada, çocukların günlük hayatından örnekler verilen 30 resim oluşturulmuştur. Schwartz'ın değer tipleri incelenerek, 30 resim arasından 20 tanesi seçilmiş ve yaşları 6 ile 8 arasında değişen 12 çocuğa resimler gösterilerek resimlerin anlaşılabilirliği sınanmıştır. Çalışmada gösterilen her resim Schwartz'ın 10 değer tipinden birini içermektedir: Güç, başarı, yaşamdan haz alma, uyarılım, öz-yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyum, güvenlik. Sonraki aşamada, 20 resim farklı etiketler üzerine basılmış ve yaşları 8 ile 11 arasında değişen 267 çocuktan

bu resimleri önem sırasına göre (5=çok önemli, 1=hiç önemli değil) sıralamaları istenmiştir. Birinci çalışmanın sonunda, istenen değer tipini taşımadığı düşünülen üç resim belirlenmiştir. İkinci çalışmada ölçeğin anlaşılabilirliğini artırmak adına yaşları 6-11 arasında değişen 50 çocuktan resimlere başlık vermeleri istenmiştir. En sık verilen başlıklar kabul edilmiş, eğer eş anlamlı kelimeler önerildiyse, her yaştan çocuğun anlamasını kolaylaştırması açısından öneri sunan çocuklardan en küçüğünün verdiği cevap kabul edilmiştir. İki çalışma sonunda, ölçeğin yapı geçerliğinin yüksek olduğu ve Schwartz'ın değer modelini karşıladığı gösterilmiştir.

Ölçek Türkçeye, Şimşek (2011) tarafından çevrilmiştir (Akt. Petersen, 2013). Hem Almanca hem de Türkçe'ye hâkim ikinci bir kişi tarafından geri Almanca'ya çevrilmiştir. Bu iki çeviri, tekrar düzenlenmiş ve son hali verilmiştir. Fakat bu çalışmayla, Almanya'da yaşayan Türkler için ölçeğin uygunluğu test edildiği için eleştiriler almış ve Türkiye'de yaşayan Türkler için uyarlama çalışması, Petersen (2013) tarafından yürütülmüştür. Petersen tarafından yürütülen uyarlama çalışmasında, 6 resim Türk kültürüne uygun olarak revize edilmiştir. Örneğin, resimlerde yer alan ecza çantası üzerindeki haç, Kızılay'ın simgesi olan beyaz üzerine kırmızı hilal ile değiştirilmiştir. Ön çalışma, İstanbul'da bulunan orta sosyo-ekonomik seviyenin ağırlıkta olduğu düşünülen bir ilkokula giden yaşları 7-8 arasında değişen, toplamda 24 çocuğun katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Toplamda 6 uygulama yürütülmüş ve her uygulamaya 2 kız, 2 erkek olmak üzere 4 çocuk dâhil edilmiştir. İlk aşamada, resimler projeksiyon kullanılarak değer tipi sırasına göre, sonraki seferlerde ise rastgele gösterilmiştir. Her resim için çocuklardan, "Resimde neyi görüyorsunuz? Orada ne oluyor? Neden ana karakteri böyle davranıyor? Ana karakter için neler önemli? Resmine bir isim verelim mi?" sorularına cevap vermeleri istenmiştir. Uygulamanın sonunda, çocuklar etiketle ödüllendirilmiştir. Çalışma sonunda, verilmek istenen ana temanın anlaşılmadığı düşünülen resimler değiştirilmiştir. Düzenlemelerden sonra, zengin ve güçlü olmak, en iyi olmak, hayatın tadını çıkarmak, heyecanlı şeyler yapmak, yeni şeyler keşfetmek ve merak etmek, tehlikelerden korunmak, kurallara uymak, dua etmek, başkalarına yardım etmek, yabancılar ile dostluk kurmak, lider olmak, başarılı olduğunu göstermek, keyfine bakmak, maceraya atılmak, yaratıcı olmak, güvenli bir yere sahip olmak, diğerleri gibi olmak, geleneklere saygılı olmak, başkalarını sevindirmek ve doğayı korumak olmak üzere 20 resim başlığı belirlenmiştir. Ana çalışma için ailelerden mektup yoluyla izin alınarak, yaşları 6-11 arasında değişen 406 çocuktan veri toplanmış, veri temizleme aşamasından sonra 352 çocuktan alınan veri analize dâhil edilmiştir. Elde edilen bulgular, ölçeğin .175'lik Stres I değerine sahip olduğu ve Schwartz'ın önerdiği modelle iyi uyum sağladığı gösterilmiştir. Ölçeğin ayırt edici geçerliği iyi olarak değerlendirilmiştir (Petersen, 2013).

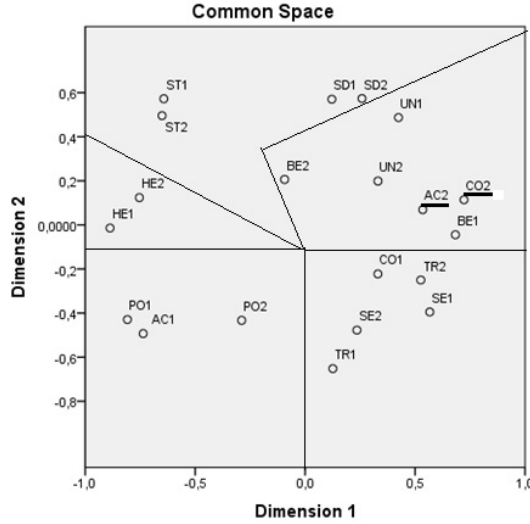
İşlem

Çalışma için, Ankara Üniversitesi Etik Kurulu'ndan onay ve Milli Eğitim Bakanlığı'ndan yasal izin alınmıştır. Sonrasında, Ankara'nın değişik ilçelerinde bulunan üç ilköğretim okulunun okul yöneticileri ile temasa geçilerek çalışma hakkında bilgi verilmiştir. Okul idarelerinin izniyle ve rehber öğretmenlerin işbirliğiyle, 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin ebeveynlerine çocukları aracılığıyla bilgilendirilmiş onam ve çocuklarının çalışmaya katılmasına ilişkin izin formları gönderilmiştir. Ebeveynleri onay veren çocuklara sözel bilgilendirilme yapılmış ve bu çocuklara 10-15 kişilik gruplar halinde (genellikle kendi eğitim aldıkları sınıfta) resme dayalı değerler taraması uygulanmıştır. Bunun için öncelikle her bir resim projeksiyonla çocuklara tek tek gösterilmiş ve çocukların resimdeki ana karakterin neler yaptığını dikkatle incelemeleri istenmiştir. Daha sonra etiketlerin olduğu formlar çocuklara dağıtılarak onlardan yönergeler doğrultusunda etiketleri kendileri için öncelikli olanlardan başlamak üzere yerleştirmeleri istenmiştir. Uygulama yaklaşık 20-25 dakika sürmüştür.

Bulgular

Ölçeğin Yapı Geçerliği

Değer araştırmalarında Schwartz (1992) tarafından öne sürülen döngüsel değer yapısının doğrulanması için genel olarak çok boyutlu ölçekleme analizi kullanılmaktadır (örn., Döring ve arkadaşları, 2010; Schwartz, 1992, 1994; Bilsky, 2006; Bilsky, Janik ve Schwartz, 2011). Çok boyutlu ölçekleme analizi, nesneler arasındaki ilişkilerin bilinmediği durumlarda, aralarındaki uzaklıkların hesaplanarak bu ilişkilerin yapısının görsel olarak saptanması için kullanılmaktadır. Geçmiş çalışmalarda çok boyutlu ölçekleme hesaplamalarında genel olarak SPSS programındaki PROXSCAL modülü kullanılmış ve programın kendiliğinden bir başlangıç yapılandırması seçmesi yerine, daha doğru sonuçlar elde edebilmek için Schwartz tarafından önerilen koordinatlar girilerek analizler gerçekleştirilmiştir (Borg ve Staufenbiel, 2007). Yapı geçerliğinden söz edebilmek için analiz sonucunda ulaşılan görsel yapının Schwartz'ın (1992) öne sürdüğü döngüsel dizilime yakın olması ve Stress-I değerinin mümkün olduğunca küçük ve sıfıra yakın olması beklenmektedir (Borg ve Groenen, 2005). Stress-I değeri, çok boyutlu ölçekleme analizi sonucunda gözlenen grafiksel yapıda kullanılan boyut sayısının uygunluğunun değerlendirilmesi için en sık kullanılan uyum iyiliği indeksidir. Spence ve Ogilvie (1973), uyum iyiliğinin değerlendirilmesi için bir tablo geliştirmişlerdir. İlgili tabloya göre, 20 nokta ve iki boyutlu bir çok boyutlu ölçekleme analizinde Stres -I değerinin .30'un altında olması gerekmektedir.

Şekil 2. Çok boyutlu ölçekleme analizi kapsamında elde edilen değer dizilimi

Bu bilgiler çerçevesinde bu çalışmada 6-11 yaşları arasındaki okul çocuklarından elde edilen veri setinde Schwartz'ın (1992) modeline göre nasıl bir yapı ortaya çıktığını anlayabilmek amacıyla çok boyutlu ölçekleme analizi uygulanmış ve istatistiksel hesaplamalar için SPSS programındaki PROXSCAL modülü kullanılmıştır. Programın kendi seçtiği başlangıç yapılandırması yerine Döring (2010) tarafından önerilen koordinatlar girilmiştir. Buna göre çok boyutlu ölçekleme analizi kapsamında elde edilen değer dizilimi, Şekil 2'de görüldüğü üzere, Schwartz'ın öne sürdüğü değer dizilimine (Şekil 1) çok benzer bir dağılım göstermektedir. Buna göre Schwartz'ın öngördüğü değişime açıklık-muhafazakârlık ve kendini geliştirme-öz-aşkınlık olmak üzere çift kutuplu iki boyuttan oluşan 4 boyutlu yapıya uygun olacak şekilde dizilim gösterdiği görülmektedir. Sonuçlar, genel olarak kuramsal modeli doğrulayıcı niteliktedir. Kuramsal modelden küçük sapmalar olduğu, başarı-2 ve iyilikseverlik-1 değerlerinin beklenen bölgeden farklı bir bölgede yer aldığı gözlenmiştir. Başarı-2 değeri, kendini geliştirme havuzunda olması gerekirken muhafazakârlık havuzunda yer almıştır. İyilikseverlik-1 değeri, öz-aşkınlık havuzunda olması gerekirken komşu havuz olan muhafazakârlık havuzunda yer alması sebebiyle bu bir sapma olarak kabul edilmemektedir. Bununla beraber, Stress-

I değerinin .22 olması elde edilen değer yapılarının birbiri arasındaki uzaklığının uyumlu olduğuna işaret etmektedir.

Değerlere ait Betimleyici Bilgiler

6-11 yaşları arasındaki çocukların değer önceliklerini belirlemek için 10 değer ve 4 üst değer havuzuna ait ortalama ve standart sapma bilgileri hesaplanmış ve Tablo 2’de sunulmuştur. Buna göre, çocuklar en çok iyilikseverlik, evrensellik ve güvenlik değerlerini ve öz-aşkınlık ve kendini geliştirme üst-değerlerinin kendileri için öncelikli değerler olduğunu belirtmişlerdir. Kendini geliştirme, öz-aşkınlık ve değişime açıklık havuzlarının ikişer ve muhafazakârlık havuzunun üç değer içermesi sebebiyle, elde edilen ortalamalar değer sayısına bölünmüştür.

Tablo 2

Çocukların Değer Önceliklerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapmaları

Değişkenler	Ort.	S
10 değer		
Güç	5.07	1.83
Başarı	6.20	1.47
Yaşamdan haz alma	4.90	1.74
Uyarılım	5.33	1.85
Öz-yönelim	5.56	1.35
Güvenlik	6.44	1.35
Uyum	5.29	5.09
Geleneksellik	4.45	1.24
İyilikseverlik	7.14	1.08
Evrensellik	6.61	1.29
4 değer havuzu		
Değişime açıklık	10.90	2.23
Öz-aşkınlık/Kendini aşma	13.75	1.76
Muhafazakârlık	19.18	2.24
Kendini geliştirme	11.27	2.62

Değerler arası Korelasyon Bulguları

Çalışma kapsamında test edilen 10 değer arasındaki ilişkileri incelemek için korelasyon analizi yürütülmüştür. Elde edilen bulgular, güç değerinin başarı ($r = .25$, $p < .001$) ile pozitif yönde ilişkili, uyarılım ($r = -.16$, $p < .05$), öz-yönelim ($r = -.34$, $p < .001$), güvenlik ($r = -.19$, $p < .01$), uyum ($r = -.18$, $p < .05$), geleneksellik ($r = -.22$, $p < .01$), iyilikseverlik ($r = -.20$, $p < .01$) ve evrensellik ($r = -.38$, $p < .01$) değerleri ile ise negatif yönde ilişki olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde, başarı değeri ile öz-yönelim ($r = -.16$, $p < .05$), güvenlik ($r = -.17$, $p < .05$), uyum ($r = -.15$, $p < .05$), iyilikseverlik ($r = -.28$, $p < .001$) ve evrensellik ($r = -.35$, $p < .01$) değerlerinin negatif yönde ilişki olduğu bulunmuştur. Yaşamdan haz alma değeri ile öz-yönelim ($r = -.20$, $p < .01$), uyum ($r = -.35$, $p < .001$), geleneksellik ($r = -.18$, $p < .05$), iyilikseverlik ($r = -.26$, $p < .001$) ve geleneksellik ($r = -.25$, $p < .001$) değerleri arasında negatif yönde bir ilişki bulunduğu gösterilmiştir. Uyarılım değeri ile güvenlik ($r = -.27$, $p < .001$), uyum ($r = -.31$, $p < .001$), geleneksellik ($r = -.24$, $p < .01$) ve iyilikseverlik ($r = -.31$, $p < .001$) değerlerinin negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Son olarak, öz-yönelim değeri ile geleneksellik değeri arasında ($r = -.20$, $p < .01$) negatif yönde ve uyum değeri ile iyilikseverlik değeri arasında ($r = .27$, $p < .001$) pozitif yönde bir ilişki olduğu gösterilmiştir.

Tablo 3

10 değer ve 4 değer havuzuna ilişkin korelasyon değerleri

Değişkenler	2	3	4	5	6	7	8	9	10
10 değer									
1. Güç	.252***	-.014	-.157*	-.340***	-.193**	-.180*	-.222**	-.196**	-.382*
2. Başarı		-.112	-.131	-.164*	-.167*	-.148*	-.089	-.280***	-.349**
3. Yaşamdan haz alma			.054	-.195**	-.127	-.345***	-.179*	-.261***	-.249***
4. Uyarılım				-.055	-.272***	-.308***	-.238**	-.311***	-.046
5. Öz-yönelim					-.061	.012	-.204**	.097	.136
6. Güvenlik						.066	.022	.026	-.031
7. Uyum							.088	.268***	.085
8. Geleneksellik								.090	.076
9. İyilikseverlik									.108
10. Evrensellik									
4 Değer havuzu	2	3	4						
1. Değişime açıklık	-.089	-.455***	-.351***						
2. Öz-aşkınlık		.166*	-.517***						
3. Muhafazakarlık			-.352***						
4. Kendini geliştirme									

Dört değer havuzu arasındaki ilişkilere bakıldığında ise, değişime açıklık ile muhafazakârlık ($r = -.46, p < .001$) ve kendini geliştirme ($r = -.35, p < .001$) değerleri arasında negatif yönde ilişki bulunmuştur. Diğer yandan, öz-aşkınlık ile muhafazakârlık ($r = .17, p < .05$) pozitif yönde ilişkili iken kendini geliştirme ($r = -.52, p < .001$) değerleri ile negatif yönde ilişkili olduğu, benzer şekilde muhafazakârlık ile kendini-geliştirme ($r = -.35, p < .001$) değerleri arasında negatif yönde ilişki bulunduğu gösterilmiştir.

Yaş göre Çocukların Değer Önceliklerine Ait Bulgular

Değerlerin çocuğun yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için çocuğun sınıf düzeyi temel alınmış ve tek yönlü ANOVA analizleri yapılmıştır. Elde edilen bulgular, yaşandan haz alma ($F(3,190) = 3.27, p < .05, \eta^2 = .05$), uyum ($F(3,190) = 3.12, p < .05, \eta^2 = .05$) ve iyilikseverlik ($F(3,190) = 3.04, p < .05, \eta^2 = .05$) değerlerinin çocuğun sınıf düzeyine göre farklılaştığını göstermiştir. Buna göre, 4. sınıfa giden çocuklar (Ort. = 5.58, S = 1.83) 3. sınıfa giden çocuklara (Ort. = 4.59, S = 1.47) kıyasla yaşandan aldıkları haza daha çok önem verdiklerini rapor etmişlerdir. Ek olarak, 2. sınıfa giden çocuklar (Ort. = 5.58, S = 1.08) 4. sınıfa giden çocuklara (Ort. = 5.00, S = 1.19) kıyasla uyumlu olmanın kendileri için daha önemli bir değer olduğunu bildirmişlerdir. Yine, 2. sınıfa giden çocuklar (Ort. = 7.44, S = 1.03), 4. sınıfa giden çocuklara (Ort. = 6.78, S = 1.20) kıyasla iyilikseverliğin kendileri için daha önemli bir değer olduğunu belirtmişlerdir.

Dört değer havuzunun çocuğun sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında ise, değişime açıklık ($F(3,190) = .66, p = .56, \eta^2 = .01$), öz-aşkınlık ($F(3,190) = 1.93, p = .13, \eta^2 = .03$), muhafazakârlık ($F(3,190) = .48, p = .70, \eta^2 = .01$) ve kendini geliştirme ($F(3,190) = 1.29, p = .28, \eta^2 = .02$) değer havuzlarından hiçbirinin çocuğun sınıf düzeyine göre farklılaşmadığı görülmüştür.

Cinsiyete göre Çocukların Değer Önceliklerine Ait Bulgular

Değerlerin çocuğun cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için tek yönlü ANOVA analizleri yürütülmüştür. Elde edilen bulgular, güç ($F(1,190) = 13.03, p < .001, \eta^2 = .07$), başarı ($F(1,190) = 3.62, p = .059, \eta^2 = .02$), yaşandan haz alma ($F(1,190) = 10.27, p < .01, \eta^2 = .05$), uyarılım ($F(1,190) = 4.70, p < .05, \eta^2 = .02$), öz-yönelim ($F(1,190) = 7.35, p < .01, \eta^2 = .04$), güvenlik ($F(1,190) = 4.30, p < .05, \eta^2 = .02$), uyum ($F(1,190) = 7.24, p < .01, \eta^2 = .04$), geleneksellik ($F(1,190) = 9.09, p < .01, \eta^2 = .05$), iyilikseverlik ($F(1,190) = 5.14, p < .05, \eta^2 = .03$) ve evrensellik ($F(1,190) = 5.71, p < .05, \eta^2 = .03$) değerlerinin çocukların cinsiyetine göre farklılaştığını göstermiştir. Buna göre erkek çocukları kız çocuklarına kıyasla daha fazla güç (Ort._{erkek} = 5.53, S_{erkek} = 2.0; 1M_{kız} = 4.60, S_{kız} = 1.50), başarı (M_{erkek} = 6.40,

Serkek = 1.40; $M_{kız}$ = 6.00, $S_{kız}$ = 1.52), yaşamdan haz alma (M_{erkek} = 5.28, S_{erkek} = 1.84; $M_{kız}$ = 4.49, $S_{kız}$ = 1.55;) ve uyarılım (M_{erkek} = 5.62, S_{erkek} = 1.89; Ort._{kız} = 5.04, $S_{kız}$ = 1.79;) değerlerine öncelik verdiklerini belirtmişlerdir. Kız çocukları ise erkek çocuklarına kıyasla daha fazla öz-yönelim (Ort._{kız} = 5.82, $S_{kız}$ = 1.18; Ort._{erkek} = 5.30, S_{erkek} = 1.45), güvenlik (Ort._{kız} = 6.64, $S_{kız}$ = 1.23; Ort._{erkek} = 6.24, S_{erkek} = 1.43), uyum (Ort._{kız} = 5.51, $S_{kız}$ = 1.11; Ort._{erkek} = 5.09, S_{erkek} = 1.03), geleneksellik (Ort._{kız} = 7.71, $S_{kız}$ = 1.22; Ort._{erkek} = 7.19, S_{erkek} = 1.19), iyilikseverlik (Ort._{kız} = 7.32, $S_{kız}$ = 1.13; Ort._{erkek} = 6.97, S_{erkek} = 1.00) ve evrensellik (Ort._{kız} = 6.84, $S_{kız}$ = 1.22; Ort._{erkek} = 6.40, S_{erkek} = 1.31) değerlerine öncelik verdiklerini beyan etmişlerdir.

Dört değer havuzunun çocuğun cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında ise, öz-aşkınlık üst değerini ($F(1,190) = 9.93$, $p < .01$, $\eta^2 = .05$) kız çocuklarının (Ort. = 14.16, $S = 1.63$) erkek çocuklara (Ort. = 13.37, $S = 1.81$) kıyasla daha çok önemsedığı bulunmuştur. Benzer şekilde muhafazakarlık üst değerini ($F(1,190) = 18.72$, $p < .01$, $\eta^2 = .09$), kız çocuklarının (Ort. = 19.86, $S = 1.98$) erkek çocuklarına (Ort. = 18.52, $S = 2.30$) kıyasla daha çok önemsedığı bulunmuştur. Kendini geliştirme üst değerini ($F(1,190) = 13.07$, $p < .01$, $\eta^2 = .07$) ise kız çocuklarına (Ort. = 10.60, $S = 2.41$) kıyasla erkek çocukları (Ort. = 11.93, $S = 2.67$) daha çok önemsediklerini rapor etmişlerdir. Diğer yandan, değişime açıklık değer havuzunun ($F(1,190) = 0.30$, $p = .86$, $\eta^2 = .00$) ise çocukların cinsiyetine göre farklılaşmadığı görülmüştür.

Annenin Eğitime göre Çocukların Değer Önceliklerine Ait Bulgular

Değerlerin annenin eğitime göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için tek yönlü ANOVA analizleri yürütülmüştür. Öncelikle annenin eğitimi, düşük (ilkokul, ortaokul, lise, önlisans) ve yüksek (üniversite, yüksek lisans, doktora) olmak üzere iki grup haline getirilmiştir. Elde edilen bulgular, başarı ($F(1,185) = 4.90$, $p < .05$, $\eta^2 = .03$) ve uyum ($F(1,185) = 8.54$, $p < .01$, $\eta^2 = .04$) değerlerinin annenin eğitime göre farklılaştığını göstermiştir. Buna göre, hem başarı hem de uyum değerlerine düşük eğitimli annelerin çocuklarının (Ort._{başarı} = 6.45, $S = 1.36$; Ort._{uyum} = 5.51, $S = 1.05$), yüksek eğitimli annelerin çocuklarına (Ort._{başarı} = 5.98, $S = 1.55$; Ort._{uyum} = 5.06, $S = 1.07$) kıyasla daha fazla öncelik verdikleri görülmüştür. Ek olarak, uyarılım ($F(1,185) = 7.91$, $p < .01$, $\eta^2 = .05$) ve öz yönelim ($F(1,185) = 4.20$, $p < .05$, $\eta^2 = .02$) değerlerinin de annenin eğitime göre farklılaştığı görülmüştür. Buna göre yüksek eğitimli annelerin çocuklarının, hem uyarılım hem de öz-yönelim (Ort._{uyarılım} = 5.72, $S = 1.83$; Ort._{öz yönelim} = 5.77, $S = 1.28$) değerlerine düşük eğitimli annelerin çocuklarına (Ort._{uyarılım} = 4.97, $S = 1.79$; Ort._{öz yönelim} = 5.37, $S = 1.40$) kıyasla daha fazla öncelik verdikleri bulunmuştur.

Dört değer havuzunun annenin eğitimine göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında ise, değişime açıklık ($F(1,185) = 13.48, p < .01, \eta^2 = .07$) üst değer havuzunun annenin eğitimine göre farklılaştığı görülmüştür. Buna göre, yüksek eğitimli annelerin çocukları (Ort. = 11.49, S = 2.14), düşük eğitimli annelerin çocuklarına (Ort. = 10.34, S = 2.13) kıyasla daha fazla değişime açıklık üst değerine öncelik verdiklerini bildirmişlerdir. Ek olarak, muhafazakarlık ($F(1,185) = 3.63, p = .058, \eta^2 = .02$) ve kendini geliştirme ($F(1,185) = 6.28, p < .05, \eta^2 = .03$) üst değer havuzları da annenin eğitimine göre farklılaşmaktadır. Elde edilen bulgular, hem muhafazakarlık hem de kendini geliştirme üst değerine, yüksek düzeyde eğitime sahip annelerin çocuklarına (Ort._{muhafazakarlık} = 18.88, S = 2.06; Ort._{kendini geliştirme} = 10.77, S = 2.49) kıyasla düşük düzeyde eğitime sahip annelerin çocuklarının (Ort._{muhafazakarlık} = 19.51, S = 2.37; Ort._{kendini geliştirme} = 11.72, S = 2.67) daha fazla öncelik verdikleri bulunmuştur. Öz-aşkınlık ($F(2,185) = 1.37, p = .26, \eta^2 = .02$) üst değer havuzunun ise annenin eğitim durumuna göre farklılaşmadığı görülmüştür.

Tartışma

Bu çalışmada resme dayalı değerler taraması kullanılarak 6-11 yaşları arasındaki çocuklardan elde edilen değer dizilimi, Schwartz'ın (1992) öne sürdüğü değer dizilimine çok benzer bir dağılım göstermiştir. Buna göre, Schwartz'ın (1992) öngördüğü kuramsal model doğrulanarak, değişime açıklık-muhafazakarlık ve kendini geliştirme-öz-aşkınlık olmak üzere çift kutuplu iki boyuttan oluşan dört boyutlu yapıya uygun olacak şekilde değerler dizilimi elde edilmiştir. Ek olarak, çocukların en çok iyilikseverlik, evrensellik ve güvenlik değerlerini ve öz-aşkınlık ve kendini geliştirme üst-değerlerini önemsedikleri gözlenmiştir. Araştırma bulgularımız, değer önceliklerinin yaşa, cinsiyete ve annenin eğitim düzeyine göre farklılaştığını göstermektedir.

Bulgular genel olarak kuramsal modeli doğrulayıcı nitelikte olmakla birlikte; kuramsal modelden küçük sapmalar olduğu, başarı-2 ve iyilikseverlik-1 değerinin beklenen bölgeden farklı bir bölgede yer aldığı gözlenmiştir. İyilikseverlik-1 değerinin komşu bölgede ve sınırda çıkması bir sapma olarak kabul edilmemektedir. Ancak başarı-2 değeri Schwartz (1992) tarafından önerilen modelde kendini geliştirme havuzunda iken, bu çalışmada başarı-2 değeri, muhafazakarlık havuzunda çıkmıştır. Bu değer, kendini geliştirme yerine muhafazakarlık havuzunda çıkmasının sebebi, değer ölçümü için kullanılan şeklin yanlış yorumlanması olabilir. Çünkü başarı-2 değerinin şeklinde “yıldızlı pekiyi alan bir çocuk, bu başarısını annesine göstermektedir.”; resim bir şeyi başarmaktan çok, başardığı şeyin anneye gösterilmesini içermektedir. Türkiye gibi daha çok toplulukçu değerlerin

benimsendiği kültürlerde, elde edilen başarının ailenin büyükleriyle paylaşılması önemli görülmektedir. Başarı-2 değerinin, kendini geliştirme yerine, geleneksellik, uyum ve güvenlik değerlerinin olduğu muhafazakarlık havuzunda çıkması da bunu destekler niteliktedir. Benzer şekilde, Türkiye örnekleminde ve benzer yaş grubunda yürütülen Özvanlıgil'in (2013) ve Petersen'in çalışmalarında da başarı-2 değeri kendini geliştirme yerine muhafazakarlık havuzunda bulunmuştur. Araştırmacılara göre bu tutarsızlığın sebebi, bu çalışmada da olduğu gibi çocukların şekildedeki hikâyeyi yanlış yorumlamalarıdır. Bu tutarsızlığın giderilmesi için, ileriki çalışmalarda resme dayalı değerler taramasının Türkiye formunda ilgili değer resminin yeniden düzenlenmesi önerilmektedir.

Çocukların değer önceliklerine bakıldığında, en çok iyilikseverlik, evrensellik ve güvenlik değerlerini önemsedikleri gözlenmiştir. Buna ek olarak, üst-değer sıralaması öz-aşkınlık, kendini geliştirme, değişime açıklık ve muhafazakarlık şeklindedir. Çalışma kapsamında elde ettiğimiz bulgular ile benzer şekilde, çocukların katılımıyla Almanya, Portekiz, Şili ve Fransa'da (Bilsky ve arkadaşları, 2013), Polonya ve Almanya'da (Cieciuch ve arkadaşları, 2013), Almanya, İtalya, Polonya, Bulgaristan, Amerika Birleşik Devletleri ve Yeni Zelanda'da (Döring ve arkadaşları, 2015) ve Türkiye'de (Petersen, 2013) yürütülen çalışmalarda en çok öz-aşkınlık üst-değerinin önemsendiği gösterilmiştir. Bahsedilen kültürlerarası çalışmalarda ve bizim çalışmamızda da evrensellik ve iyilikseverlik değerlerini içeren öz-aşkınlık üst-değerinin önemsenmesi, bu değerlerin kültürden bağımsız olması şeklinde yorumlanabilir. Bulgular arasındaki bu tutarlılık bize, bütün insanların refahını ve doğayı düşünme, önemseme ve korumayı içeren evrensellik ve yakın olduğu kişilerin iyiliğini düşünme ve korumayı içeren iyilikseverlik değerlerine verilen önemin, farklı kültürlerle sahip pek çok insan için ortak olduğunu göstermektedir.

Değer önceliklerinin çocuğun yaşına göre farklılaştığı görülmüştür. Buna göre, 4. sınıfa giden çocukların, 3. sınıfa giden çocuklara kıyasla yaşamdan aldıkları haza daha çok önem verdikleri görülmüştür. Buna ek olarak, 2. sınıfa giden çocuklar, 4. sınıfa giden çocuklara kıyasla uyumlu ve iyiliksever olmanın kendileri için daha önemli olduğunu bildirmişlerdir. Benzer şekilde, 7-11 yaşları arasındaki çocukların katılımıyla değerlerin yaşa bağlı olarak değişimini inceleyen boylamsal bir çalışmada, yaş büyüdükçe uyum değerinin yer aldığı muhafazakarlık üst-değerinin azaldığı gözlenmiştir (Cieciuch ve arkadaşları, 2016). Çalışmamızın bulguları, sınıf düzeyinin değer havuzları açısından farklılaşmadığını göstermiştir. Benzer şekilde, ilgili alanyazındaki diğer çalışmalar da değerlerin yaşla ilişkili olarak değişmediğini, durağan kaldığını göstermiştir (Bilsky ve arkadaşları, 2013; Cieciuch, Davidov, Algesheimer, 2016; Döring ve arkadaşları, 2016; Lindeman ve Verkasalo, 2005). Değer önceliklerinin yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığını gözlemleyebilmek için

boylamsal çalışmalara ihtiyaç olduğunu göz önünde bulundursak da, yine de hem bizim çalışmamızda hem de ilgili alanyazındaki çalışmalarda elde edilen bulguların değer kazanımının erken yaşlarda oluştuğunu ve durağan şekilde devam ettiğini göstermesi dikkat çekicidir.

Değer önceliklerinin cinsiyete göre farklılaştığı görülmüştür. Erkek çocukları kız çocuklarına kıyasla daha fazla güç, başarı, yaşamdan haz alma ve uyarılım değerlerine öncelik verdiklerini belirtmişlerdir. Kız çocukları ise, erkek çocuklarına kıyasla daha fazla öz-yönelim, güvenlik, uyum, geleneksellik, iyilikseverlik ve evrensellik değerlerine öncelik verdiklerini beyan etmişlerdir. 4 değer havuzunun çocuğun cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında ise, alanyazındaki çalışmalarla tutarlı şekilde (Döring ve arkadaşları, 2015; Uzekovsky ve arkadaşları, 2016) değişime açıklık değer havuzunun çocukların cinsiyetine göre farklılaşmadığı; ancak öz-aşkınlık ve muhafazakarlık üst değerini, kız çocuklarının erkek çocuklarına kıyasla daha çok önemsedikleri bulunmuştur. Buna göre, kız çocukları güvenli bir eve sahip olma, kurallara uyma ve başkalarına iyilik yapma gibi değerleri daha çok önem vermiştir. Kendini geliştirme üst değerini ise, erkek çocuklarının kız çocuklarına kıyasla daha çok önemsedikleri gözlenmiştir. Buna göre, erkek çocukları zengin olma ve en iyi olma gibi değerlere daha çok önem vermiştir. Cinsiyet farklılıklarını gösteren bu bulgular alanyazındaki çalışmalar ile tutarlıdır. Örneğin, Döring ve arkadaşlarının (2015) Almanya, İtalya, Polonya, Bulgaristan, Amerika Birleşik Devletleri ve Yeni Zelanda’da yürüttükleri çalışmasında, kız çocuklarının öz-aşkınlık ve muhafazakarlık üst-değerlerine erkek çocuklarına kıyasla daha fazla önem atfettiği görülmüştür. Yine bizim çalışmamız ile benzer şekilde, erkek çocukların kız çocuklarına kıyasla kendini geliştirme üst-değerini daha fazla önemsedikleri bulunmuştur. Buna ek olarak, İsrail’de yürütülen bir çalışmada (Uzefovsky ve arkadaşları, 2016) kız çocuklarının öz-aşkınlık ve erkek çocuklarının kendini geliştirme üst-değerlerini daha fazla önemsedikleri gözlenmiştir. Benzer şekilde, Dewald’ın (2011) Almanya’da (Akt. Petersen, 2013) ve Petersen’in (2013) Türkiye’de yürüttükleri çalışmalarında, kız çocuklarının öz-aşkınlık ve muhafazakarlık; diğer yandan, erkek çocuklarının kendini geliştirme ve değişime açıklık üst-değerlerini daha fazla önemsedikleri görülmüştür. Hem alanyazında hem de bu çalışmada elde edilen cinsiyet farklılıkları, toplumsal cinsiyet rolleri ile açıklanabilmektedir. Çocukların değer önceliklerinin yetişkinlerde olduğu gibi (Schwartz ve Rubel, 2005) cinsiyete göre farklılaşması, toplumsal cinsiyet rollerinin çocukluk döneminde kazanıldığını göstermektedir. Bireyin kadın ya da erkek olmasını ifade eden cinsiyet kimliğinin erken çocukluk döneminde geliştiği bilinmektedir (Berk, 2013; Santrock, 2013). Martin, Ruble ve Szkrybalo (2002) yedi yaş ile birlikte çocukların cinsiyet kimliklerine uygun davranış geliştirmeyi öğrendiklerini ortaya koymuştur. Frable’a (1997) göre, çocuklar büyüdükçe cinsiyet

kimliklerinin kültürel normları ve bu normlara uygun davranışları da içerdiğini öğrenmektedirler. Alanyazında olduğu gibi, bu çalışmada da elde edilen cinsiyet farklılıkları, bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini erken yaşta kazandığını ve değer önceliklerinin bu rollere uygun şekilde geliştiğini göstermiştir.

Çocukların değer önceliklerinin annelerinin eğitim düzeylerine göre farklılaştığı görülmüştür. İlk olarak, düşük eğitilmiş annelerin çocuklarının, yüksek eğitilmiş annelerin çocuklarına kıyasla başarı değerine ve kendini geliştirme üst-değerine daha fazla öncelik verdikleri görülmüştür. İlgili alanyazında bu bulguyu doğrular ya da yanlışlar nitelikte çalışma bulunamamıştır. Ancak elde edilen bu bulgu, düşük eğitilmiş annelerin eğitim ile başarıyı eşdeğer görüyor ve kişisel olarak başarılı olmaya daha fazla önem atfediyor olabileceklerini düşündürmüştür. Düşük eğitilmiş anneler, çocuklarıyla iletişimlerinde başarılı olmanın önemine ilişkin daha somut mesajlar veriyor olabilirler. Günlük yaşam gözlemlerinde şahit olunan “Ben okuyamadım, çocuğum okusun.” gibi sözler de bunu doğrular niteliktedir. Diğer yandan, düşük eğitilmiş annelerin çocuklarının uyum değerine ve muhafazakarlık üst-değerine daha fazla önem verdiğini gösteren bulgu ilgili alanyazındaki çalışmalarla tutarlıdır (Cashmore ve Goodnow, 1986; Kohn, 1989; Prince-Gibson ve Schwartz, 1998; Schwartz ve arkadaşları, 2001). Örneğin Kohn’un (1989) çalışmasında, düşük eğitilmiş bireylerin, uyum değerine daha fazla önem atfettiği gösterilmiştir. İsrail (Prince-Gibson ve Schwartz, 1998) ve İtalya ve Güney Afrika (Schwartz ve arkadaşları, 2001) örneklemelerinde yürütülen çalışmalarda, bireylerin eğitim seviyesi azaldıkça uyum değerinin arttığı gözlenmiştir. Alanyazındaki bu bulgular ile düşük eğitilmiş bireylerin uyum değerine önem verdiği gösterilmiştir. Düşük eğitilmiş bireylerin içinde bulundukları grup ile benzer özelliklere sahip olmayı ve gruba uygun davranış geliştirmeyi önemsiyor olabilecekleri ve bu değeri çocuklarına aşılamış olabilecekleri düşünülmüştür. Annelerin eğitimi ile çocukların değerleri arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar kısıtlıdır. Ancak Türkiye’de yürütülen çalışmada annenin eğitimi ile 6 yaşındaki çocukların değer öncelikleri arasında ilişki olmadığı bulunmuştur (Tosun, 2013). Tosun’un (2013) ve bu çalışmanın bulguları arasındaki tutarsızlık örneklemelerin farklı yaş gruplarını içeriyor olmasından kaynaklı olabilir. Yine de, Türkiye örnekleminde farklı yaş grupları ile yapılacak yeni araştırmalarda ilgili ilişkinin tekrar incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Çalışmamızda, annelerin eğitim düzeylerine göre çocukların değer önceliklerinin farklılaştığının gösterildiği bir diğer bulgu, yüksek eğitilmiş annelerin çocuklarının, düşük eğitilmiş annelerin çocuklarına kıyasla değişime açıklık üst-değerini oluşturan uyarılımlar ve öz-yönelim değerlerine daha fazla öncelik vermeleridir. Ek olarak, yüksek eğitilmiş annelerin çocuklarının, düşük eğitilmiş annelerin çocuklarına kıyasla daha fazla değişime açıklık üst değerine öncelik verdiği

gözlenmiştir. Buna göre, yüksek eğitimli annelerin çocuklarının maceraya atılma ve yeni şeyler keşfetme gibi değerleri, düşük eğitimli annelerin çocuklarından daha fazla önemsemiştir. Elde edilen bulgular, yüksek eğitimli bireylerin öz-yönelim değerine (Kohn, 1989; Prince-Gibson ve Schwartz, 1998; Schwartz ve arkadaşları, 2001) ve değişime açıklık üst-değerine (Kohn, 1989; Uzefovsky ve arkadaşları, 2016) daha fazla önem atfettiğini gösteren çalışma bulguları ile tutarlıdır. Türkiye örnekleminde yürütülen bir çalışmada, annenin eğitimine göre sosyalleştirme hedeflerinin farklılaştığı gösterilmiştir. Sonuçlar, bizim çalışmamız ile benzer şekilde, düşük eğitimli annelere kıyasla yüksek eğitimli annelerin, daha fazla kendini geliştirme ve daha az uygun davranış göstermeye ilişkin hedefleri önemsediklerini göstermiştir (Yağmurlu, Çıtak, Dost ve Leyendecker, 2009). Yüksek eğitimli bireyler, eğitim yaşamlarındaki deneyimler dolayısıyla, daha yeniliğe daha açık, esnek ve kendilerine yönelimlidirler (Agnihorty, 1986). Eğitim deneyimi, aynı zamanda bireylerin, rutin olmayan düşünce ve aktivitelere daha açık olmalarını sağlamaktadır (Agnihorty, 1986). Hem bizim çalışmamızda hem de ilgili alanyazında elde edilen bu bulgular, Kağıtçıbaşı'nın (2005; 2007) Aile Değişim Modeli ile tutarlıdır. Yüksek eğitimli anneler, eğitim ve iş deneyimleri dolayısıyla çocuklarının kendilerini geliştirmelerine daha fazla önem vermekte ve çocukları da bu değerleri daha çok önemsemektedir. Buradan yola çıkarak elde ettiğimiz bulgu da, bu bireylerin sahip oldukları değerleri, çocuklarına aşıyor olabileceğini ve/veya çocukların annelerini rol model olarak bu değerlerin önemini benimsemiş olabileceğini düşündürmektedir.

Özetle, Döring (2010) tarafından geliştirilen resme dayalı değerler taraması kullanılarak, 6-11 yaşları arasında Ankara'da yaşayan çocukların katılımıyla elde ettiğimiz değer dizilimi, Schwartz'ın (1992) öne sürdüğü değer dizilimine çok benzer bir dağılım göstermiştir. Buna göre elde edilen değer dizilimi, Schwartz'ın (1992) öngördüğü kuramsal modeli doğrulayarak, değişime açıklık-muhafazakarlık ve kendini geliştirme-öz-aşkınlık olmak üzere çift kutuplu iki boyuttan oluşan dört havuzlu yapıya uygundur. Çalışmamıza katılan çocukların en çok iyilikseverlik, evrensellik ve güvenlik değerlerini ve öz-aşkınlık üst değerini önemsedikleri görülmüştür. Araştırma bulgularımız, değer önceliklerinin yaş, cinsiyet ve annenin eğitimi ile ilişkili olarak farklılaştığını göstermektedir. Çalışmamız bu yaş grubunda değer önceliklerinin demografik değişkenlerle olan ilişkisini göstermesi açısından önemlidir. Ancak bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak, çalışmanın enlemesine kesitsel olması sebebiyle neden-sonuç ilişkisi kurulamamaktadır. Gelecek çalışmalarda nedensel çıkarımlar yapılabilmesi için boylamsal desen kullanılabilir. İkinci olarak, çalışmamız betimsel niteliktedir. Sonraki çalışmalarda çocukların değerleri ile ebeveyn değerleri, ebeveyn-çocuk ilişkileri ve diğer aile dinamikleri arasındaki ilişkilerin çalışılması önerilmektedir. Üçüncü olarak, örnekleme Ankara'da

yaşayan homojen bir grup oluşturması sebebiyle bulgularımızın genellenebilirliği düşüktür. İleriki çalışmalarda heterojen özellikte daha fazla katılımcıya ulaşılabilir.

Sınırlılıklarına rağmen çalışmamız, Türkiye örnekleminde yürütülen Schwartz'ın değer kuramının orta çocukluk döneminde çalışıldığı nadir çalışmalardan biri olması sebebiyle, ilgili alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, çocukların değer öncelikleri ile aile ile ilgili değişkenler arasındaki ilişkilerin inceleneceği gelecek çalışmalara yol gösterici niteliktedir. Bunun yanı sıra, annenin eğitime göre çocukların değer önceliklerinin farklılaştığını gösteren bulgu, annelerin çocukların değer kazanımlarına olan etkisinin önemli olduğunu göstermiştir. Buradan yola çıkarak, okullarda ilk olarak ebeveynlere ve sonrasında çocuklara yönelik değer kazanımı eğitimleri düzenlenebilir. Öte yandan, cinsiyete göre çocukların değer önceliklerinin farklılaştığını gösteren bulgu, cinsiyetin erken yaşlarda dahi etkisinin görülmeye başladığını göstermiştir. Kız ve erkek çocukların farklı değerleri önemsediklerini gösteren bu bulgu, okullarda ve alanda çalışan profesyoneller için yol gösterici olabilir.

Kaynaklar

- Baker, E. H. (2014). *Socioeconomic status, definition*. The Wiley Blackwell Encyclopedia of Health, Illness, Behavior, and Society.
- Bardi, A., Lee, J. A., Hofmann-Towfigh, N. ve Soutar, G. (2009). The structure of intraindividual value change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(5), 913.
- Berk, L. E. (2013). *Child Development*. Pearson Higher Ed: USA
- Bilsky, W. (2006). On the structure of motives: Beyond the big three. Braun, M., Mohler, P. P. (Eds.), *Beyond the horizon of measurement* içinde (s. 73-84), Mannheim, Germany: ZUMA.
- Bilsky, W., Döring, A. K., van Beeck, F., Rose, I., Schmitz, J., Aryus, K., ... ve Sindermann, J. (2013). Assessment of Children's Value Structures and Value Preferences. *Swiss Journal of Psychology*. 72, 123–136.
- Bilsky, W., Janik, M. ve Schwartz, S. H. (2011). The structural organization of human values-evidence from three rounds of the European Social Survey (ESS). *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42(5), 759-776.
- Borg, I. ve Groenen, P. J. (2005). *Modern multidimensional scaling: Theory and applications*. Springer Science ve Business Media.

- Borg, I. ve Staufenbiel, T. (2007). *Theorien und Methoden der Skalierung*. Aufl., Bern.
- Cashmore, J. A. ve Goodnow, J. J. (1986). Influences on Australian parents' values: Ethnicity versus socioeconomic status. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 17, 441-454.
- Cieciuch, J., Davidov, E. ve Algesheimer, R. (2016). The stability and change of value structure and priorities in childhood: A longitudinal study. *Social Development*, 25(3), 503-527.
- Cieciuch, J., Döring, A. K. ve Harasimczuk, J. (2013). Measuring Schwartz's values in childhood: Multidimensional scaling across instruments and cultures. *European Journal of Developmental Psychology*, 10(5), 625-633.
- Cieciuch, J., Harasimczuk, J. ve Döring, A. K. (2013). Structural validity of the Polish adaptation of the Picture-Based Value Survey for Children (PBVS-C). *Journal of Psychoeducational Assessment*, 31(4), 404-409.
- Daniel, E., Fortuna, K., Thrun, S. K., Cioban, S. ve Knafo, A. (2013). Brief report: Early adolescents' value development at war time. *Journal of Adolescence*, 36(4), 651-655.
- Döring, A. K. (2008). *Assessment of children's values: The development of a picture-based instrument*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Vestfalya Wilhelm Üniversitesi, Münster.
- Döring, A. K. (2010). Assessing children's values: An exploratory study. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 28(6), 564-577.
- Döring, A. K., Daniel, E. ve Knafo-Noam, A. (2016). Introduction to the special section Value development from middle childhood to early adulthood—new insights from longitudinal and genetically informed research. *Social Development*, 25(3), 471-481.
- Döring, A. K., Blauensteiner, A., Aryus, K., Drögekamp, L. ve Bilsky, W. (2010). Assessing values at an early age: The picture-based value survey for children (PBVS-C). *Journal of Personality Assessment*, 92(5), 439-448.
- Döring, A. K., Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Groenen, P. J., Glatzel, V., Harasimczuk, J., ... ve Milfont, T. L. (2015). Cross-cultural evidence of value structures and priorities in childhood. *British Journal of Psychology*, 106(4), 675-699.
- Frale, D. E. (1997). Gender, racial, ethnic, sexual, and class identities. *Annual Review of Psychology*, 48, 139-162.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2005). Autonomy and relatedness in cultural context: Implications for self and family. *Journal of Cross-cultural Psychology*, 36 (4), 403-422.

- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007). *Family, self and human development across cultures: Theory and applications* (2. baskı). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Koç, N. (2013). *Annelerin kişisel değerleri ile beş-altı yaş çocuklarının değer kazanımları arasındaki ilişkiler*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Kohn, M. (1989). *Class and conformity: A study in values*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kohn, M. L. ve Schooler, C. (1983). *Work and personality: An inquiry into the impact of social stratification*. Norwood, NJ: Ablex.
- Lindeman, M. ve Verkasalo, M. (2005). Measuring values with the short Schwartz's value survey. *Journal of Personality Assessment*, 85(2), 170-178.
- Martin, C. L., Ruble, D. N. ve Szkrybalo, J. (2002). Cognitive theories of early gender development. *Psychological Bulletin*, 128, 903-933.
- Özvanlıgil, C. (2013). *Multitrait-multimethod analysis of picture based values survey for children with portrait values questionnaire*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Petersen, A. (2013). *Çocukların değerleri: Adaptation of the picture-based value survey for children (PBVS-C) and validation in a Turkish sample*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Vestfalya Wilhelm Üniversitesi, Münster.
- Prince-Gibson, E. ve Schwartz, S. H. (1998). Value priorities and gender. *Social Psychology Quarterly*, 61, 49-67.
- Santrock, J. W. (2011). *Yaşam Boyu Gelişim* (13. Basım) (Çev. Ed. G. Yüksel). Ankara: Nobel Yayınları.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65.
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45.
- Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1), 11.
- Schwartz, S. H. ve Rubel, T. (2005). Sex differences in value priorities: cross-cultural and multimethod studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(6), 1010.
- Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M. ve Owens, V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human

- values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(5), 519-542.
- Schwartz, S. H. ve Rubel, T. (2005). Sex differences in value priorities: cross-cultural and multimethod studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(6), 1010.
- Spence, I. ve Ogilvie, J. C. (1973). A table of expected stress values for random rankings in nonmetric multidimensional scaling. *Multivariate Behavioral Research*, 8(4), 511-517.
- Tosun, T. (2015). *İlkokul birinci sınıfta okuyan çocukların ve annelerinin değer algılarının karşılaştırmalı incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Uzefovsky, F., Döring, A. K. ve Knafo-Noam, A. (2016). Values in middle childhood: Social and genetic contributions. *Social Development*, 25(3), 482-502.
- Yağmurlu, B., Çitlak, B., Dost, A. ve Leyendecker, B. (2009). Türk Annelerin Çocuk Sosyalleştirme Hedeflerinde Eğitime Bağlı Olarak Gözlemlenen Farklılıklar. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63).